

УДК 811.161.2

DOI: 10.32342/2523-4463-2021-2-22-22

Л.В. ХАРЧУК,
*кандидат філологічних наук,
старший викладач катедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»*

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ НОРМИ У ФОРМУВАННІ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Мовна ситуація в комунікативному просторі України зобов'язує всіх мовців сприймати проблеми мови та мовлення системно і комплексно. Актуальність нашого дослідження полягає в потребі постійного опрацювання проблем культури мовлення у сфері державного управління, оскільки українська мова як суспільне явище відображає конкретно-історичні особливості, властиві певному соціально-історичному періодові: розвиток нових словесних конструкцій, поява нових слів, рясні запозичення з інших мов тощо. Мета нашої розвідки – виявити й проаналізувати порушення лексико-семантичних норм в офіційно-діловому спілкуванні державних службовців, обґрунтувати шляхи і засоби виправлення порушень лексико-семантичної норми. Досягнення поставленої мети передбачало розв'язання таких завдань: здійснити аналіз офіційно-ділового мовлення державних управлінців; виокремити найпоширеніші лексико-семантичні помилки і недоліки в мовленні, надати рекомендації щодо усунення помилок з метою культури мовлення державних управлінців у сфері їхньої професійної діяльності. У розвідці застосовано широкий спектр сучасних методів і підходів дослідження: мовленнєві факти розглянуто з позицій функційного підходу; за допомогою методів узагальнення і класифікаційного аналізу виокремлено типи помилок, які спостережені в мовленні державних службовців; порівняльно-зіставний аналіз дав змогу виявити факти інтерференційного впливу російської мови на українську, виокремити типи наслідків інтерференції на лексико-семантичному рівні.

У пропонованому дослідженні здійснено аналіз офіційно-ділового мовлення державних управлінців, з'ясовано й типізовано різні наслідки інтерференційної взаємодії близькоспоріднених мов (української та російської) шляхом порівняння мовлення державних службовців із чинними нормами сучасної української літературної мови. Виявлено, що найпоширеніші лексичні помилки і недоліки стосуються: невмотивованого вживання слів, наслідком якого є суржик; уживання без потреби слів-паразитів; вживання слів, недопустимих з погляду літературної норми та етикетних правил; зловживання іншомовними словами та англізмами; недоречна тавтологія в усному мовленні, зайва багатослівність (плеоназм); сплутування паронімів. Відповідно до проаналізованого мовного матеріалу надано мовознавчі пояснення та рекомендації щодо шляхів і засобів запобігання появі, а також виправлення та усунення виявлених помилок у мовленні держслужбовців.

Ключові слова: українська мова, мовна компетентність, культура мовлення, мовна норма, лексико-семантичні норми, мовні помилки, офіційно-діловий стиль.

Речевая ситуация в коммуникативном пространстве Украины обязывает всех говорящих воспринимать проблемы языка и речи системно и комплексно. Актуальность нашего исследования заключается в необходимости постоянной проработки проблем культуры речи в сфере государственного управления, поскольку украинский язык как общественное явление отражает конкретно-исторические особенности, свойственные определенному социально-историческому периоду: развитие новых словесных конструкций, появление новых слов, обильные заимствования из других языков и т. д. Цель нашего исследования – обнаружить и проанализировать нарушения лексико-семантических норм в официально-деловом общении государственных служащих, обосновать пути и средства исправления нарушенной лексико-семантической нормы. Достижение поставленных целей предполагало решение следующих задач: осуществить анализ официально-деловой речи государственных

управленцев; выделить наиболее распространенные лексико-семантические ошибки и недостатки в речи, предоставить рекомендации по устранению ошибок с целью усовершенствования культуры речи государственных управленцев в сфере их профессиональной деятельности. В статье применен широкий спектр современных методов и подходов исследования: речевые факты рассмотрены с позиций функционального подхода; с помощью методов обобщения и классификационного анализа выделены типы ошибок, наблюдаемых в речи государственных служащих; сравнительно-сопоставимый анализ позволил выявить факты интерференционного влияния русского языка на украинский, выделить типы последствий интерференции на лексико-семантическом уровне.

В предлагаемом исследовании проведен анализ официально-деловой речи государственных управленцев, выяснены и типизированы различные последствия интерференционного взаимодействия близкородственных языков (украинского и русского) путем сравнения речи государственных служащих с действующими нормами современного украинского литературного языка. Утверждается, что наиболее распространенные лексические ошибки и недостатки касаются: немотивированного употребления слов, следствием которого является суржик; употребления без надобности слов-паразитов; употребления слов, недопустимых с точки зрения литературной нормы и этикетных правил; злоупотребления словами иноязычного происхождения, в частности англицизмами; неуместной тавтологии в устной речи, излишней многословности (плеоназм); перепутывания паронимов. В соответствии с проанализированным языковым материалом представлены лингвистические объяснения и рекомендации относительно путей и средств предупреждения, исправления и устранения обнаруженных ошибок в речи госслужащих.

Ключевые слова: украинский язык, языковая компетентность, культура речи, языковая норма, лексико-семантические нормы, языковые ошибки, официально-деловой стиль.

З кінця 90-х рр. ХХ ст. розпочався новий етап розвитку української літературної мови, оскільки процеси державотворення узаконили державний статус української мови з основною метою – посприяти самовиявленню національного генотипу, піднесенню престижу і повноцінному функціонуванню державної мови в незалежній Україні. Позаяк дійсність формується на основі активної діяльності особистості, то одним з провідних завдань є виховання потреби кожного мовця вільно послуговуватися державною мовою як засобом спілкування, засобом формування інтелектуальної культури, національної свідомості, що, відповідно, має безпосередній вплив на ментальність і моральні якості індивіда. Цілком погоджуємося зі слушною думкою І. Фаріон, що «система світоглядних цінностей кожної людини, громадянина формує матрицю суспільства і держави. Мова в цьому процесі відіграє першорядну роль не тільки тому, що без неї людина немислима, але й тому, що мова – духові кордони нації. Мова не просто голос суспільства – вона характер народу» [Фаріон, 2010, с. 17].

Мовна ситуація в комунікативному просторі України зобов'язує всіх мовців сприймати проблеми мови та мовлення системно і комплексно. Володіння рідною мовою – завдання кожного свідомого громадянина, який зобов'язаний вміти вільно послуговуватися всім лексичним багатством. Мова – це вагомий складник професійної компетенції, змістовний показник загальної культури, через що кожному мовцеві слід дбати про високу якість мовлення. Досконале володіння мовою стає важливим компонентом підготовки фахівців будь-якої сфери діяльності, зокрема й фахівців у сфері державного управління, оскільки використання засобів мовлення сприяє їхньому самовираженню. Діяльність державних службовців, безперечно, вимагає не лише професіоналізму, а й ґрунтовної мовної компетентності. Фах управлінців передбачає високу культуру мовлення, висококваліфіковане володіння словом, бо це вміння якнайтісніше пов'язане з широкою мовленнєвою діяльністю, з постійним усним і писемним спілкуванням, потребою точного вираження понять у різних сферах державного управління. Окрім того, діяльність державних службовців пов'язана і з усними виступами, тому володіння мистецтвом публічного мовлення, вміння висловлювати свої думки правильно, чітко, відповідно до норм сучасної української літературної мови, вважаємо, є складником позитивного іміджу державного управлінця і сприяє його професійному й особистому становленню.

2021 р. Національна комісія зі стандартів державної мови затвердила «Стандарт української мови для державних службовців» – законодавчо регламентований комплекс мовних знань, що забезпечує посадовим особам у державних органах професійну діяльність, спрямовану на практичне виконання завдань і функцій держави [Додаток, 2021]. Відповід-

но до визначень понять зазначеного документа, мовна компетентність – «це системні знання мови, її норм, правил та закономірностей функціонування в різних сферах суспільної діяльності», оскільки необхідний рівень фахової компетентності державного службовця можливий за наявності в нього відповідного рівня мовної і комунікативної компетентностей, які виявляються у вільному володінні державною мовою [Додаток, 2021]. Зміст мовної компетентності передбачає знання про функціонування і системну організацію сучасної української літературної мови на різних її рівнях.

І. Огієнко слушно зауважував, що «Як про духову зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови» [Огієнко, 1995, с. 15]. Питання мовної культури і ділового спілкування завжди було предметом наукових досліджень мовознавців. Науковці доводять, що від мовної культури кожного залежать інтереси громадян, суспільства, держави, а досконале володіння мовою забезпечує спеціалістові будь-якого фаху досягнення успіху в професійній діяльності. Проблема культури мовлення державних службовців входить до кола наукових інтересів багатьох дослідників ([Бронікова, Кудрявцева, Плотницька, 2010; Плотницька, 2006; Козієвська, 2003; Приходько, 2005] та ін.), які присвятили свої праці питанню мовленнєвої компетентності як вагомого складника професіоналізму державного службовця, з'ясували національні особливості та норми етикету культури ділового спілкування; дослідили тенденції розвитку мовної культури в державному управлінні та мовну культуру державних службовців як науково-теоретичну проблему; проаналізували теоретичні та практичні проблеми культури мовлення у сфері державного управління, розглянули конкретну реалізацію мовних норм різних рівнів у мовленнєвій практиці державних службовців тощо. Заслугує на увагу монографія І. Фаріон «Мовна норма: знищення, пошук, віднова», в якій розкрито еволюцію основних мовних норм, з'ясовано позамовні причини спотворення української мовної норми впродовж ХХ ст. Більшість практичного матеріалу дослідниці почерпнула з усного та писемного мовлення українських посадовців [Фаріон, 2010]. І. Плотницька в науковому виданні «Українська мова в державному управлінні: теоретико-методологічний аспект» дослідила основні аспекти мовної ситуації та мовної політики, функції української мови в державному управлінні, культуру мовлення і мовленнєвий аспект управлінців. Теоретичні посилення про функціонування лексичних і граматичних мовних засобів у науковій розвідці підкріплено цікавими прикладами з управлінських текстів [Плотницька, 2006].

Незважаючи на широкий спектр питань, які досліджують науковці, надалі залишається недостатньо вивченим питання культури мовлення державних службовців. Актуальність нашого дослідження полягає в потребі постійного опрацювання проблем культури мовлення у сфері державного управління, оскільки українська мова як суспільне явище відображає конкретно-історичні особливості, властиві певному соціально-історичному періоду: розвиток нових словесних конструкцій, поява нових слів, рясні запозичення з інших мов тощо.

Мета нашої розвідки – виявити й проаналізувати порушення лексико-семантичних норм в офіційно-діловому спілкуванні державних службовців, обґрунтувати шляхи і засоби виправлення виявлених порушень лексико-семантичної норми.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: здійснити аналіз усного й писемного офіційно-ділового мовлення державних управлінців; виокремити найпоширеніші лексико-семантичні помилки і недоліки в мовленні, надати рекомендації щодо усунення виявлених помилок з метою неухильного формування культури мовлення державних управлінців у сфері їхньої професійної діяльності.

У дослідженні застосовано широкий спектр сучасних методів і підходів, зокрема: мовленнєві факти розглянуто з позицій функційного підходу; за допомогою методів узагальнення і класифікаційного аналізу виокремлено типи помилок, які спостережено в мовленні державних службовців; порівняльно-зіставний аналіз дав змогу виявити факти інтерференційного впливу російської мови на українську, виокремити типи наслідків інтерференції на лексико-семантичному рівні.

Державні управлінці у своїй діяльності зобов'язані дотримуватися комунікативних ознак культури мовлення, серед яких мовознавці чітко виокремлюють: *правильність* мов-

лення (тобто дотримання норм сучасної української літературної мови); *точність* мовлення (чітка відповідність лексичного значення слів предметам, діям, ознакам або явищам дійсності; відповідність висловлювання задуму мовця; вмінні виражати думки так, щоб вони були однозначно сприйняті слухачем у процесі спілкування); *логічність* мовлення (правильність композиції ділового тексту, нормативна побудова словосполучень, речень, точність вживання слів тощо); *чистота* ділового мовлення (себто відсутність діалектизмів, просторічних слів, інвективної лексики, арготизмів, жаргонізмів, вульгаризмів, надмірне використання англізмів та іншомовних слів, які мають українські відповідники, вживання суржику, слів-паразитів тощо); *лаконічність* мовлення (вміння ясно, чітко, стисло викладати зміст ділового тексту); *доречність* мовлення (правильний добір мовних засобів для певних комунікативних ситуацій) [Коваль, 1997; І. Плотницька, 2008; Фаріон, 2010; Микитюк, 2010].

Як зазначає І. Плотницька, «норма управлінської мови – це мовні (мовленнєві) варіанти, які найкраще виконують свої призначення в текстах державного управління в певний період функціонування. Ці варіанти закріплені в практиці зразкового використання в управлінських текстах і є найпоширенішими з тих, що існують і з'являються» [Плотницька, 2006, с. 11]. Вживання слів у властивому для них значенні та впровадження їх до узаконення парадигматично-синтагматичних відношень (тобто нормативних відношень багатозначности слова, синонімії, омонімії, паронімії, антонімії та закономірностей сполучуваності слів) у сучасній українській мові регулюють лексико-семантичні норми [Фаріон, 2010, с. 115].

Виявлено, що найпоширеніші лексичні помилки і недоліки стосуються таких аспектів: невмотивованого вживання слів, наслідком якого є суржик; уживання без потреби слів-паразитів, які засмічують особливо усне мовлення і заважають зрозуміти висловлену думку; вживання лайливих і вульгарних слів, недопустимих з погляду літературної норми та етикетних правил; зловживання словами іншомовного походження, зокрема англізмами; недоречна тавтологія в усному мовленні, зайва багатослівність (плеоназм); сплутування слів, що мають близьке звучання (паронімів).

Одним з найпоширеніших порушень лексико-семантичної норми є вживання слів у невластивому для контексту значенні, що тягне за собою появу небажаних суржикових конструкцій у мовленні. Погоджуємося з О. Микитюк, яка яскраво і переконливо подає визначення суржику як «українсько-російської недомови», зазначаючи, що це «звільгаризований різновид мовлення, який виник унаслідок штучного об'єднання елементів різних мов (найчастіше це інтерферентний вплив російського мовлення), засвідчуючи деградацію та винародовлення суспільства» [Микитюк, 2010, с. 114]. Отже, пропонуємо звернути увагу на доречність уживання деяких слів, зважаючи на їхнє нормативне / ненормативне лексичне значення. Виявлені помилки подаємо за алгоритмом: суржикова конструкція (СК) – нормативний відповідник (НВ) – розрізняємо за значенням (РЗн), наприклад: *витікає факт* (СК) – *впливає факт* (НВ) – *витікає річка з джерела* (РЗн); *візьми себе в руки* – *опануй себе* – *візьми документи зі столу*; *дзвонити до керівника* – *телефонувати до керівника* – *дзвонити (у дзвони, у двері)*; *добитися успіхів* – *досягти (домогтися) успіхів* – *добитися до синців або до крові*; *залишити країну* – *покидати країну на довгий час* – *залишити документи на підпис*; *зустрічаються помилки* – *трапляються помилки* – *зустрічаються люди*; *користуватися підтримкою (успіхом, поганою репутацією* – *мати підтримку (успіх, бути в неслав'ї)* – *користуватися принтером*; *нав'язати своє бачення* – *накинути своє бачення* – *нав'язати вузлів (теплих речей)*; *настоювати на рішенні* – *наполягати на рішенні* – *настоювати (тобто робити настій)*; *перевести гроші* – *переказати гроші*, або *зробити грошовий переказ* – *перевести на інший бік вулиці*; *погасити відсотки* – *сплатити відсотки* – *погасити вознище*; *прилучити до роботи* – *залучати до роботи*, *тобто до виконання певної дії* – *прилучати (синонім до приєднати)*; *провести підсумок* – *підвести підсумок (підсумувати)* – *провести лінію*; *присвоїти звання* – *надати звання* – *присвоїти (зробити власним)*; *пройшло три хвилини, проходить навчання, прийшло до голови* – *минуло три хвилини, відбувається навчання, спало на думку* – *проходять люди, пройшла до дороги*; *складають 100 відсотків* – *становлять 100 відсотків* – *складають одяг*; *являтися на роботу, в департамент* – *приходити на роботу, в департамент* – *являтися як марево, видіння (тобто увижатися)*; *наступний запит* – *такий за-*

пит – наступного разу; порахувати за необхідне – вважати за необхідне – порахувати видатки і прибутки; приносити подяку – складати (оголошувати) подяку – приносити документи.

У контексті цього типу порушення лексико-семантичної норми варто наголосити на спорідненому явищі – на міжмовній омонімії (йдеться про слова різних мов, що збігаються або в основному збігаються за звучанням (формою), але відрізняються за значенням). Виявлені помилки подаємо за алгоритмом: неправильно (Н) – нормативний відповідник (НВ) – розрізняємо за значенням (РЗн), наприклад: *висказати думку (Н) – висловити думку – висказати всю правду у вічі; відказати в послугі – відмовити в послугі – відказати на запитання; включити режим голосування – увімкнути режим голосування – включити (вписати) до списку; шість років назад – шість років тому – назад років не повернути; носять рекомендаційний характер – мають рекомендаційний характер – носять одяг; багато чоловік – багато осіб, людей – чоловік (тобто представник чоловічої статі) одружений і щасливий; якщо не змінює пам'ять – якщо не зраджує пам'ять – не змінює він своїх звичок; виконано бюджет у повному об'ємі – виконано бюджет у повному обсягові (обсязі) – об'єм посудини; погашені відсотки – сплатити (виплатити) відсотки – погасити (загасити) пожежу; приступити до порядку денного – розпочати порядок денний – приступити до когось близько; проходило засідання – відбувалося засідання – проходили люди; у тому числі – серед них – у тому числі є помилки; із політичної точки зору – із політичного погляду – точка геометрична, больова.*

Аналізування усного мовлення державних службовців дало змогу виокремити ще один тип розмовних помилок – це вживання без потреби слів-паразитів, які засмічують особливо усне мовлення і заважають зрозуміти висловлену думку. Слова-паразити, або «наповнювачі пауз» – лінгвістичне явище, виражене у вживанні зайвих і безглузких у певному контексті слів, таких як *ну..., значить, це саме, взагалі, от, так би мовити, знаєте, розумієте, також, так сказати, насправді, а, ага, як це, типу, якби б це, коротше, таки, ось, в даному випадку, власне, слухай, дійсно, прикинь, не питання, без проблем, практично, в принципі, загалом, фактично, ясно* тощо. Виокремлюють умовні паразити (як правило, їх вживають тоді, коли треба зробити паузу); емоційні паразити (використовують тоді, коли мовець прагне зробити емоційний акцент на тому, про що говорити); так звані злітно-посадкові паразити (це невміння мовця заповнювати паузу); паразити зворотного зв'язку (штучний спосіб створити враження уважного слухача). Отже, як бачимо, є різні причини вживання слів-паразитів. Витіснення цього явища зі свого мовлення можливе лише за ретельного аналізування власного усного мовлення, збагачення свого словникового запасу.

Аналізований матеріал дав змогу виокремити одну з найпоширеніших помилок – вживання росіянізмів. Зазначимо, що варто замінити у своєму слововжитку скалькований іменник «русизм» на стилістично правильний варіант «росіянізм», позаяк у цьому контексті ми говоримо про запозичення з російської мови, а не з руської. У публічному мовленні державних службовців ми спостерегли послуговування так званими класичними росіянізмами, на помилковості вживання яких неодноразово наголошували мовознавці. Отже, в українській мові варто вживати питомі нормативні лексеми на заміну скалькованих, наприклад: *принаймні, а не по крайній мірі; полягає, а не заключається; наступний, такий, а не слідуючий; зрештою, нарешті, врешті-решт кінець кінцем, а не в кінці кінців; оскільки, бо, тому що, позаяк, а не так як; винятково, а не виключно; уживаний, використаний, колишній (відповідно до контексту), а не бувший; зокрема, а не в частості; без потреби, а не без надобності; поточний рік, а не біжучий рік; у стислий термін, а не в зжаті строки; відрахування, а не відчислення; розумітися, а не знати толк; переміщення по службі, а не перевод по службі; податок з прибутку, прибутковий податок, а не подходящий налог; у службових справах, а не по ділам служби; розміщення, розташування, місце перебування (відповідно до контексту), а не місцезнаходження; натомість, а не взамін; останній, завершальний, фінальний, а не заключний; отже, а не таким чином; на виплат, з розтермінуванням, а не у розстрочку* тощо.

Ще однією з найпоширеніших помилок, яких припускаються державні управлінці, є зловживання та надуживання в мовленні словами іншомовного походження, зо-

крема англiзмами. Зважаючи на цю хибу, варто наголосити, що науковцi виокремлюють позамовнi та мовнi чинники запозичень. Позамаовними чинниками запозичень є полiтичнi, економiчнi та культурнi змiни в українському суспiльствi, швидкий поступ у розвитку науки i технiки, надмiрна вiдкритiсть до всього iноземного. Мовнi чинники запозичень можна пояснити потребою в певний iсторичний перiод у якiйсь лексемi, вимогою замiнити описову назву одним словом, вияв вищого ступеня термiнологiчної визначеностi або мода на певнi слова. С. Караванський слушно зауважував, що «iншомовнi слова треба вживати там, де є конечнiсть, де без них не обiйтися. Там же, де є можливiсть вживати свою лексику, треба вживати свою. Свої – не гiршi вiд заморян» [Караванський, 1994, с. 92].

Отож, державним службовцям у усному та писемному мовленнi треба використовувати нацiональне багатство на замiну словам iншомовного походження. Наприклад, якщо є змога використати лексеми *цiлковитий, безумовний* замість *абсолютний*, треба обирати власне українську лексику. Пропонуємо питомi лексеми до найуживанiших слiв iншомовного походження, якi вдалося виокремити в мовленнi держслужбовцiв: *самостійний* замість *автономний; злободенний, сучасний* на перевагу *актуальному; доказ, підстава, обґрунтування, номтив* замість *аргумент*. Далi пропонуємо звернути увагу ще й на такi взаємовiдповiдники (iншомовне / питоме): *вiзит – вiдвiдини; волонтер – доброволець; директива – настанова, розпорядження, вказiвка, наказ, команда* (вiдповiдно до контексту); *делегат – представник, обранець, посланець; еквiвалент – вiдповiдник; iмплементацiя – впровадження; компенсацiя – вiдшкодування; консолiдувати – згуртовувати, об'єднувати, змiцнювати; менеджер – керiвник, управлiнець; монiторинг – спостереження, вивчення, дослiдження; перевага – перевага, пiльга; промоутер – покровитель; референт – помічник; фактор – чинник; хронiчний – тривалий, довготривалий, затяжний, постійний* (вiдповiдно до змiсту); *фiктивний – несправжній, вигаданий, пiдроблений; спiчрайтер – складач промов, промовописець; тираж – наклад; анулювати – скасовувати; апеляцiя – оскарження; протекцiя – заступництво, пiдтримка; паритетний – рiвноправний; церемонiальний – урочистий; цейтнот – нестача, брак часу* тощо.

Останнiм часом пильну увагу мовознавцiв прикуто до злободенного питання англоварваризацiї. Варваризми – це новозапозиченi лексеми, що їх мовцi сприймають як чужиннi елементи з рiзних причин: або вони суперечать орфоепiчним особливостям української мови, або не пiдпорядковуються граматичним нормам лiтературної мови, або не мають належних вагомих пiдстав для свого закрiплення в мовi-реципiентi, або ж через нетривалий перiод iснування в українській мовi ще не стали звичними для мовцiв [Куньч, 2018, с. 56]. Спостережено, що в сучасних умовах проблема адаптацiї варваризмiв постає особливо гостро. Це спричинено iнтенсивним проникненням численних англiзмiв в українську лiтературну мову. Погоджуємося з науковцями, якi зазначають, що англоварваризацiя – це публiчне приниження свого i пiднесення чужого через катастрофiчне незнання можливостей своєї мови, через пораженську звичку взоруватися на чуже, через комплекс меншовартостi [Фарiон, 2020, с. 9]. Як слушно зауважує І. Фарiон, «iсторiя i сучаснiсть української мови – це її постійне, найчастiше протиборче спiвiснування з чужими мовами всерединi самої краiни, попри самоочевидне мeжування з чужими державами як окремими мовними системами. На жаль, в українській реальностi таке спiвiснування українське суспiльство не використовує для посилення можливостей та розширення функцiй своєї мови, а натомiсть забезпечує розвиток чужих мов на своїх етнiчних теренах» [Фарiон, 2020, с. 9].

Найактивнiше процес англiзацiї виявляється в галузi iнформацiйних технологiй, економiки, мiжнародних вiдносин, а також i в суспiльно-полiтичнiй пiдсистемi мови, якою послуговуються державнi управлiнцi. Отож, зважаючи на потребу гармонiйної рiвноваги питомого (свого) й чужого (запозиченого), пропонуємо звернути увагу на такi пари «англiзм – українській вiдповiдник»: *бренд – символiка; дайджест – добiрка iнформацiйних матерiалiв, огляд; драфт – проєкт, чернетка, план; кейс – випадок, подiя; коуч – наставник; лайфхак – маленька хитрiсть, корисна порада, пiдказка; контент – змiст, вiдстеження, наповнення; меседж – посил, повiдомлення, послання, погляд; монiторинг – вiдстеження, спостереження; подкаст – передача, запис; прес-кiт – iнфонабiр; ребрендинг – оновлен-*

ня; спікер – речник, промовець, доповідач; інтерфейс – взаємодійник; топовий – перший, найкращий; тренінг – навчання, вишкіл, підготовка; акаунт – обліковник, обліковий запис; інсайти – обзнані, втаємничені; стейкхолдери – користачі, група впливу, дотичні особи; трендсетери – новатори, провідники; лінк – посилання, покликання, поклик; коворкінг – співробітня; стартап – почин; апгрейд – підвищення; хайп – значна увага, захват, інтерес, галас, цікавість, лемент довкола чогось тощо [Фаріон, 2020].

Ще одним з поширених недоліків, що стосується порушення лексико-семантичних норм є недоречна тавтологія та зайва багатослівність у мовленні державних службовців. Тавтологія – це неусвідомлюваний, мимовільний або, навпаки, навмисний повтор одних і тих самих чи близьких за змістом мовних зворотів [Микитюк, 2010], наприклад: адміністративний менеджмент – керівництво, або адміністрація; адреса проживання – адреса; громадянське суспільство – громада, або суспільство; дублювати двічі – дублювати; колега по професії – колега; найбільш оптимальний – найкращий, найліпший, або оптимальний; основний лейтмотив, основна думка, або лейтмотив; у місяці грудні – у грудні; реальні факти – факти, реалія, дійсність; таке ж аналогічне рішення – таке ж рішення тощо.

Плеоназм (або багатослівність) – це зворот мови, що містить у собі слова з однаковим чи близькими значеннями і може підкреслювати чи уточнювати якусь ознаку або бути вадю мовлення [Микитюк, 2010]. Наприклад, звернімо увагу на такі мовні конструкції: по часі, згодом, перегадом, перегадя, незабаром, невдовзі (а не через деякий час); відколи (а не з якого часу); донедавна (а не у старі часи); досі (а не до останнього часу); рівночасно, одночасно, разом (а не в той (же) час) тощо. Отже, можна стверджувати, що багатослів'я виникає внаслідок невміння чи небажання висловлюватися стисло. Воно суперечить закону мовленнєвої економії і протистоїть стислості як важливій і бажаній комунікативній якості, тому є всі підстави вважати його лексико-семантичною або стильовою помилкою [Селігей, 2013, с. 22].

Наші спостереження та аналізування мовного матеріалу (ділові документи, публічні виступи, інтерв'ю, публікації в засобах масової інформації тощо), засвідчили, що, незважаючи на численні мовознавчі поради, звукова, а іноді й значеннєва близькість паронімів (і однокореневих, і різнокореневих), досі призводить до сплутування їхнього лексичного значення. У мовленні державних управлінців і надалі можна спостерегти і явище міжмовної паронімії (лексико-семантична особливість близькоспоріднених мов: наявність майже тотожних за звучанням слів того самого кореня, які позначають різні, часом навіть протилежні поняття). Отож, пропонуємо звернути увагу на такі пароніміїні пари / ряди: діловий – діловитий, вихідний – висхідний, відпуск – відпустка, далі – дальше; духовий – духовний – душевний, гуманний – гуманістичний – гуманітарний, панове – панство, інформативний – інформаційний, виборний – виборчий, консультативний – консультаційний, комунікативний – комунікаційний – комунікабельний, споживний – споживчий, приводити – призводити, дискваліфікація – декваліфікація, дійовий – діяльний, завдання – задача, матеріалізований – матеріальний, терпіння – терпелівість, громадський – громадянський, звичайно – зазвичай, банкрут – банкрут, військовий – воєнний – воїнський, метод – методика – методологія, зрівняти – порівняти, міркування – розмірковування, напрям – напрямком, поверховий – поверхневий, пожежний – пожежник, причинний – причиновий, варіант – варіація, виконавський – виконавчий, витрата – втрата – затрата, державний – державницький тощо. Причиною порушення лексико-семантичної норми в цьому випадку є інтерферентна паронімія, що зумовлена наявністю в російській мові тотожних або наближено однакових слів за звучанням, але зовсім відмінних за значенням або ж наявністю в російській мові одного багатозначного слова і натомість кількох з різними значеннями в українській мові. Також спостережено, що помилки в пароніміїних відношеннях між словами виникають і через незнання лексичних значень слова.

Отже, наші спостереження та аналізування мовного матеріалу (усного та писемного мовлення) дали змогу виокремити позамовні та мовні чинники виникнення помилок у мовленнєвій діяльності державних службовців. Визначено, що порушення лексико-семантичних норм в офіційно-діловому спілкуванні особливо пов'язані: з неправиль-

ним слововживанням слів через обмеженість словникового запасу або через незнання лексичного значення слів; стилістично невиправданою тавтологією і багатослівністю; внутрішньомовною і межимовною інтерференцією; вживанням росіянізмів, невиправданих кальок, надмірним використанням іншомовних слів та англізмів; сплутуванням слів, близьких за звучанням.

Доведено, що набуття мовленнєвих навичок, культури мовлення державних управлінців у сфері їхньої професійної діяльності задля підвищення мовної культури можливе лише за умови використання мовного інструментарію та процесу систематичного самовдосконалення, вироблення навичок мовленнєвого самоконтролю та самоаналізу.

Зважаючи на нагальність і гостру потребу вирішення питання культури мовлення державних службовців, перспективу наших подальших досліджень вбачаємо в більш ґрунтовному вивченні порушень інших норм сучасної української мови.

Список використаної літератури

Бронікова, С.А., Кудрявцева, З.Ф., Плотницька, І.М. (2010). *Ділове спілкування: риторика та ораторське мистецтво в державному управлінні*. Київ: Національна академія державного управління.

Вихованець, І.Р. (2012). *Розмовляймо українською: мовознавчі етюди*. Київ: Університетське видавництво Пульсари.

Городенська, К.Г. (2014). *Українське слово у вимірах сьогодення*. Київ: КММ.

Гринчишин, Д., Капелюшний, А., Сербенська, О., Терлак, З. (2006). *Словник-довідник з культури української мови*. Київ: Знання.

Додаток до стандарту з української мови для державних службовців. (2021). Відновлено з: https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/atestatsiia-shchodo-vilnoho-volodinnia-derzhavnoiu-movoju/dodatok_1_1_0.pdf

Караванський, С. (1994). *Секрети української мови*. Київ: УКСП «Кобза».

Караванський, С. (2001). *Пошук українського слова, або боротьба за національне «я»*. Київ: Академія.

Коваль, А.П. (1997). *Культура ділового мовлення*. Київ: Вища школа.

Козієвська, І. (2003). *Особливості формування культури мовлення у професійній діяльності державних службовців*. (Автореф. дис. канд. наук з держ. упр.). Національна академія державного управління при Президентові України, Київ.

Куньч, З. (2018). Питоме й запозичене в термінології: проблема балансу. З. Куньч (Ред.), *Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм* (с. 38-67). Львів: Галицька Видавнича Спілка.

Куньч, З.Й. (2013). Проблеми чужомовного впливу на українську науково-технічну термінологію. *Термінологічний вісник*, 2 (1), 215–220.

Микитюк, О. (2010). *Сучасна українська мова: самобутність, система, норма*. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

Огієнко, І. (1995). *Наука про рідномовні обов'язки*. Львів: Фенікс.

Онуфрієнко, Г.С. (2006). *Науковий стиль української мови*. Київ: Центр навчальної літератури.

Плотницька, І.М. (2006). *Українська мова в державному управлінні: теоретико-методологічний аспект*. Київ: видавництво НАДУ.

Плотницька, І.М. (2008). *Ділова українська мова*. Київ: Центр учбової літератури.

Пономарів, О. (2011). *Культура слова: мовностилістичні поради*. Київ: Либідь.

Приходько О.Л. (2005). Мовна культура державних службовців як науково-теоретична проблема. *Державне управління: теорія та практика*, 2. Відновлено з: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/index.html>

Селігей, П. (2007). Що нам робити із запозиченнями? *Українська мова*, 3, 3-16.

Селігей, П.О. (2012). *Мовна свідомість: структура, типологія, виховання*. Київ: Києво-Могилянська академія.

Селігей, П.О. (2013). Типи багатослів'я в наукових текстах. *Українська мова*, 4, 22–44.

Сербенська, О., Білоус, М. (2003). *Екологія українського слова*. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка.

Сербенська, О.А. (2004). *Культура усного мовлення*. Київ: Центр навчальної літератури.

Фаріон, І. (2010). *Мовна норма: знищення, пошук, віднова*. Івано-Франківськ: Місто НВ.

Фаріон, І.Д. (2020). Англоварваризація: термін і дійсність. *Термінологічна актуалізація української мовної дійсності: монографія* (с. 5–60). Львів: Галицька Видавнича Спілка.

Фролова, Т. (2007). Мовні засоби конструювання іміджу державного службовця. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*, 2, 151–156.